

بررسی مبانی فقهی و حقوقی نحوه مطالبه مهریه

تألیف:

داود بصارتی

استاد دانشگاه

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه : بصارتی، داود
عنوان و نام پدیدآور : بررسی مبانی فقهی و حقوقی نحوه مطالبه مهریه
مشخصات نشر : تهران: مجلد، ۱۳۹۴.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۷۱-۴
وضعیت فهرست نویسی : فیبای مختصر
یادداشت : فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی:
<http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است
شماره کتابشناسی ملی : ۳۸۳۴۸۹۷

هرگونه تکثیر کامل یا قسمتی از کتاب بدون اجازه پدیدآورنده، یا ناشر خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
موارد تخلف را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

بررسی مبانی فقهی و حقوقی نحوه مطالبه مهریه

تألیف: داود بصارتی

انتشارات مجد

چاپ اول : ۱۳۹۴ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصر «مجد» است.

دفتر مرکزی:

تهران، میدان انقلاب، خیابان وحید نظری، تقاطع ۱۲ فروردین پلاک ۱۰۸

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۶۳۳۸۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۹۳-۳۷۱-۴

ISBN: 978-600-193-371-4

شعبه فروردین: خیابان ۱۲ فروردین، مقابل تعزیرات، پلاک ۲۸۳، طبقه دوم

تلفن: ۶۶۴۹۰۹۹۸

شعبه اردیبهشت: خیابان اردیبهشت (منیری جاوید)، تقاطع شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۷

تلفن: ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.ir

E-mail: majdlaw92@gmail.com

سیستم اشتراک پذیری «مجد»:

ارسال پیامک حاوی نام و نام خانوادگی و شغل (در صورت تمایل) به شماره ۰۲۱۶۶۴۹۰۹۹۸
فصلنامه حقوقی مجد با ارائه مقالات اساتید مبرز حقوق کشور بطور منظم منتشر می شود.

فهرست مطالب

۱۱.....	پیشگفتار
۱۳.....	مقدمه جناب آقای دکتر عزیزالله فهیمی
۱۵.....	مقدمه
۲۱.....	فصل اول: کلیات
۲۳.....	مبحث اول: تعریف مهر و انواع آن
۲۳.....	گفتار اول: تعریف مهر
۲۳.....	الف - در لغت
۳۰.....	ب - در اصطلاح فقه و حقوق
۳۴.....	گفتار دوم: انواع مهر
۳۴.....	الف - مهر المسمى
۴۸.....	ب - مهر المثل
۵۰.....	ج - مهر المتعة
۵۲.....	د - مفوضة المهر و مفوضة البضع
۵۳.....	گفتار سوم: مهر در نکاح منقطع
۵۳.....	الف - احکام ویژه مهر در نکاح منقطع
۵۴.....	ب - شرایط مهر در نکاح منقطع (مهر المتعة)
۵۵.....	ج - مهر در صورت بذل مدت
۵۶.....	مبحث دوم: حق و حکم، حق یا حکم بودن مطالبه مهریه و حق حبس
۵۶.....	گفتار اول: حق و حکم
۶۰.....	گفتار دوم: حق یا حکم بودن مطالبه مهریه و حق حبس
۶۱.....	مبحث سوم: مطالبه مهریه و انواع آن
۶۱.....	گفتار اول: تعریف مطالبه و انواع آن
۶۳.....	گفتار دوم: تبیین شرط عندالاستطاعة
۶۷.....	مبحث چهارم: فلسفه تشریع مهر و تاریخچه جعل آن

گفتار اول: فلسفه تشریع مهر	۶۷
گفتار دوم: تاریخچه جعل مهریه	۷۲
جمع‌بندی فصل اول	۷۴
فصل دوم: ماهیت مهریه و مبانی نحوه مطالبه آن در فقه و حقوق	۷۷
مبحث اول: ماهیت مهر در فقه و حقوق	۷۹
گفتار اول: ماهیت مهر در فقه	۷۹
الف- مقایسه نکاح با عاریه	۸۴
ب- مقایسه نکاح با معاطات	۸۵
ج- عدم تحقق عقد نکاح با الفاظ بعت و ملکیت	۸۵
د- عدم حصول مالکیت بر بضع	۸۶
ه- مقایسه اجمالی مهر با عوض در عقود	۸۶
و- دلایل بطلان شرط خیار فسخ در نکاح	۸۶
گفتار دوم: ماهیت مهر در حقوق	۹۷
الف- جنبه های مختلف عقد نکاح	۹۸
ب- مهر فراتر از عوض قراردادی	۱۰۰
ج- عوض بضع نبودن مهر	۱۰۳
د- مهر، قرارداد مالی	۱۰۴
ه- دفع یک شبهه	۱۰۵
گفتار سوم: ماهیت مهر در نکاح منقطع	۱۰۸
مبحث دوم: مبانی نحوه مطالبه مهریه	۱۱۱
گفتار اول: مبانی فقهی و حقوقی مطالبه مهریه بصورت عندالاستطاعه	۱۱۳
الف- مبانی فقهی مهریه عندالاستطاعه	۱۱۳
۱. قدرت پرداخت	۱۱۳
۲. قاعده نفی عسر و حرج	۱۱۷
ب- مبانی حقوقی مهریه عندالاستطاعه	۱۲۰
ج- بررسی دیدگاه مخالفین مهریه عندالاستطاعه	۱۲۲
د- قدرت پرداخت در مهریه های سنگین	۱۳۵

گفتار دوم: مبانی فقهی و حقوقی مطالبه مهریه به صورت عندالمطالبه	۱۳۷
الف- مبانی فقهی مهریه عندالمطالبه	۱۳۷
۱. آیه شریفه «أوفوا بالعقود»	۱۳۷
۲. مقتضای قاعده (حال بودن دین)	۱۳۸
۳. العقود تابعة للقصد	۱۳۹
ب- مبانی حقوقی مهریه عندالمطالبه	۱۳۹
جمع بندی فصل دوم	۱۴۱
فصل سوم: شرایط استقرار مهریه و احکام آن در مطالبه مهریه	۱۴۳
مبحث اول: شرایط استقرار مهریه و اثر انحلال ازدواج در مهریه	۱۴۵
گفتار اول: شرایط استقرار مهریه	۱۴۵
الف - عقد	۱۴۵
ب - نزدیکی	۱۴۷
ج - فوت زوج یا زوجه	۱۵۳
د - ارتداد زوج	۱۵۴
گفتار دوم: اثر انحلال ازدواج در مهر	۱۵۵
الف- اثر انحلال ازدواج در مهرالمسی	۱۵۵
ب- اثر انحلال ازدواج قبل از نزدیکی و تعیین مهر	۱۵۹
ج- اثر انحلال ازدواج بعد از نزدیکی	۱۶۰
مبحث دوم: احکام مطالبه مهریه	۱۶۱
گفتار اول: حق حبس زوجه در مطالبه مهریه	۱۶۱
الف- مفاد، ماهیت، مبانی و موارد سقوط حق حبس	۱۶۱
ب- حق حبس در اعسار زوج و در مهریه‌های مؤجل	۱۶۹
ج- حق حبس در نکاح موقت	۱۷۵
گفتار دوم: احکام تلف، عیب، و سقوط مهر	۱۷۶
الف- تلف مهر	۱۷۶
ب- عیب مهر	۱۷۷
ج- سقوط مهر	۱۸۱

۸ □ بررسی مبانی فقهی و حقوقی نحوه مطالبه مهریه

گفتار سوم: حکم مطالبه مهر و نقش آن در لازم التادیه شدن مهر	۱۸۲
الف- بررسی فقهی	۱۸۲
ب- بررسی حقوقی	۱۸۳
گفتار چهارم: حکم مهریه های سنگین و امکان تحدید یا تعدیل آن	۱۸۴
الف- حکم مهریه های سنگین	۱۸۴
ب- امکان تحدید میزان مهریه	۱۹۱
ج- تعدیل مهریه	۱۹۶
جمع بندی فصل سوم	۲۰۰
خاتمه	۲۰۱
کتابنامه	۲۰۵

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم

اللهم صل على محمد و آل محمد و عجل فرجهم

بدون شک تبیین صحیح مفاهیم و اصطلاحات فقهی - حقوقی آثار مثبت فراوانی دارد. امروزه فهم کارکرد این مفاهیم و آماده کردن زمینه برای کاربردی کردن آنها متوقف بر تبیین درست این مفاهیم است. یکی از این مفاهیم اصیل در حوزه فقه و حقوق خانواده، واژه مهریه است که بر اساس آیات روح بخش قرآن مجید عطیه ای خداوندی است که مرد به عنوان شوهر، ملزم به پرداخت آن به همسر خود می باشد. در حال حاضر مشاهده می شود که رفتار افراد جامعه این مفهوم را از معنای اصلی و کارکرد ویژه اش دور کرده است. برخی آن را قبول دارند، اما در مقام تحلیل، آن را تضمینی برای بقاء ازدواج می دانند و طبیعتاً در موقع عقد نکاح، میزان آن را بالا می برند؛ چرا که به باور آنها هر مقدار مهریه بیشتر باشد، تضمین هم بهتر و بیشتر خواهد بود. برخی دیگر در پذیرفتن چنین مفهومی تردید داشته، آن را عاملی برای تحقیر شخصیت زن می دانند؛ زیرا به عقیده آنها، پرداخت مبلغی از سوی مرد به زن، وی را در جایگاه کالا و معوض قرار می دهد و این با شخصیت انسانی و کرامت زن ناسازگار است... در حالی که کارکرد اصلی مهریه به عنوان یک هدیه الهی هیچ کدام از موارد مذکور نیست، بلکه تشریع آن به جهت ایجاد آرامش در زندگی و تکریم زوجه است؛ از این رو شوهر باید آن را بدون منت و با علاقه به همسرش تقدیم کند. نگاهی به زندگی معصومین (ع) و مطالعه سیره رفتاری آنها در قبال پرداخت مهریه همسرانشان حاکی از عمل به این کارکرد است؛ معصومین (ع) هم در مقام عمل در شب عروسی مهریه را به همسران خود تقدیم و هم به پیروان خود سفارش مؤکد مبنی بر پرداخت آن می کردند. پیام این رفتار عملی و سفارش این است

که اولاً میزان مهریه باید به اندازه‌ای باشد که در همان ابتدای زندگی قابل پرداخت باشد ثانیاً سریع و در همان اوایل زندگی پرداخت شود.

متأسفانه امروزه واژه مهریه از این کارکردها دور شده است و علت عمده آن فقدان برداشت صحیح درباره ماهیت و نقش آن است. نوشتار حاضر در راستای مطالعه مهریه با رویکرد تبیین ماهیت و بررسی مبانی نحوه مطالبه آن در فقه و حقوق نگارش یافته است؛ زیرا در جامعه امروزی مهریه‌ها غالباً از حالت نقدی به وضعیت دین و ذمه تبدیل شده‌اند؛ مثلاً طرفین مقداری سکه را تعیین می‌کنند و مرد پرداخت آن را به عهده می‌گیرد که نوعاً قصد پرداخت آن را به این زودی ندارد، بلکه برای بعد موکول می‌کند و چه بسا خیلی نسبت به پرداخت آن هم حساس نباشد؛ از این جهت امروزه نحوه پرداخت به یکی از دو شکل عندالمطالبه یا عندالاستطاعه است. در این نوشتار ابتدا ماهیت فقهی و حقوقی مهریه بررسی شده است. سپس در بخش بعدی، مبانی مطالبه مهریه به شکل عندالاستطاعه و عندالمطالبه در فقه و حقوق واکاوی شده است.

در پایان از خداوند منان نهایت سپاس و تشکر را دارم که توفیق نگارش این اثر را به بنده خود عنایت کرد. امیدوارم کتاب حاضر برای خوانندگان و محققان عرصه فقه و حقوق قابل استفاده باشد. از خوانندگان و استادان محترم تقاضا می‌کنم که راجع به موارد انتقادی این اثر، نگارنده را از ارشادات علمی خود بهره‌مند سازند.

و الحمد لله رب العالمین

داود بصارتی

مقدمه جناب آقای دکتر عزیزالله فهیمی

پیامبر گرامی اسلام فرموده‌اند: «من مات و میراثه الدفاتر و المحابر وجبت له الجنة»^۱

گذر عمر به معنی از دست دادن سرمایه‌ای است که ورق‌های آن، روزهای زندگی است. انسان خوشبخت کسی است که از گذر ایام و ساعات آن توشه‌ای بگیرد و چه زیباست که این توشه، توشه علمی قابل استفاده برای جویندگان علم و پویندگان راه معارف عالی فقه و حقوق اسلامی باشد. وقوع انقلاب شکوهمند اسلامی در ایران میدان را برای نمایش فرهنگ ناب اسلامی و تحقیقات ارزشمند محققین متدین و توانمند در حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های کشور فراهم کرد. یکی از این پژوهش‌های ارزنده، کتاب گرانسنگ پژوهشگر فرزانه جناب حجت‌الاسلام والمسلمین دکتر داود بصارتی است که تحت عنوان «بررسی مبانی فقهی حقوقی نحوه مطالبه مهریه» در حوزه حقوق خانواده، به جامعه علمی عرضه شده است. اثر حاضر تحت نظارت استاد‌های متعددی تدوین و ارزیابی گردیده و حاوی نکات دقیق فقهی و حقوقی است که برای دانشجویان و محققین علم حقوق، قضات و وکلای دادگستری قابل استفاده می‌باشد. مطالعه این اثر نفیس را به پژوهشگران عرصه حقوق توصیه کرده، توفیقات روزافزون نویسنده محترم را از خداوند بزرگ خواهیم.

عزیزالله فهیمی - عضو
هیئت علمی دانشگاه قم

مقدمه

۱. بیان مسئله

اسلام برای خانواده قداست و منزلت خاصی قایل شده است به گونه‌ای که آن را محبوب‌ترین بنا نزد خدای سبحان توصیف کرده^۱ و آن را مایه سکون و آرامش انسان دانسته است.^۲ به همین دلیل به تشکیل خانواده فرمان داده و آن را ستوده است؛ در مقابل، از انحلال خانواده جز در موارد خاص، نکوهش کرده است. اسلام برای تحکیم روابط زوجین نیز طرح و برنامه ارائه و دستورات اخلاقی و احکام حقوقی خاصی صادر کرده است. برخی از این دستورها مربوط به مرحله تشکیل خانواده است؛ این دستورات با هدف پیشگیری از تزلزل در روابط خانوادگی است. بعضی دیگر ناظر به تحکیم روابط خانوادگی و جلوگیری از جدایی است. این گروه از توصیه‌ها زمانی بکار می‌آید که در روابط زوجین مشکلی بروز کرده باشد.

نگاه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز به خانواده یک نگاه خاص است. در مقدمه قانون اساسی از خانواده به عنوان «واحد بنیادین جامعه» یاد شده و تشکیل آن زمینه‌ساز اصلی حرکت تکاملی انسان یاد شده است. از این رو، حکومت اسلامی موظف شده است که امکانات لازم جهت نیل به این هدف متعالی را فراهم نماید.^۳ علاوه بر آن اصل دهم قانون اساسی نیز به موضوع خانواده اختصاص یافته است. در این اصل می‌خوانیم:

۱. حسین نوری، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، (بیروت: مؤسسه آل البیت علیهم السلام، ۱۴۰۸ ه. ق)، جاب اول، ج ۱۴، ص ۱۵۲. «مَا بَيْنِي فِي الْإِسْلَامِ بِنَاءٌ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَأَعَزُّ مِنَ التَّزْوِيجِ».

۲. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا»؛ روم: ۲۱.

۳. خانواده واحد بنیادین جامعه و کانون اصلی رشد و تعالی انسان است و توافق عقیدتی و آرمانی در تشکیل خانواده که زمینه‌ساز اصلی حرکت تکاملی و رشد پاینده انسان است، اصل اساسی بوده و فراهم کردن امکانات جهت نیل به این مقصود از وظایف حکومت اسلامی است. زن در چنین برداشتی از واحد خانواده، از حالت شیء بودن و یا ابزار کار بودن در خدمت اشاعه مصرف‌زدگی و استثمار خارج شده و

«از آنجا که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه‌ریزی‌های مربوط باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداری از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد».

یکی از موضوعاتی که در «آسان کردن تشکیل خانواده» و در «استواری روابط خانوادگی» رابطه مستقیم دارد، موضوع مهریه است؛ مقدار مهریه و کیفیت پرداخت آن از مباحثی است که در این زمینه قابل توجه است.

امروزه در عقدنامه‌های ازدواج الفاظی همچون عندالاستطاعه و عندالمطالبه به عنوان قیود مطالبه مهریه درج شده است که منشأ نگرانیها و مشکلاتی گردیده است. قید عندالاستطاعه، پرداخت مهریه را در صورت تمکن مالی زوج توجیه می‌کند. ظاهراً این قید در مهریه‌های سنگین به نفع زوج است؛ چون مشکلات ناشی از عدم پرداخت مهریه مثل حبس^۱ در فرض عدم تمکن مالی متوجه وی نیست. اما عده‌ای معتقدند که وجود این قید سبب تضییع حق مالی زوجه می‌شود زیرا اثبات عدم توانایی مالی از راه‌های گوناگون ممکن بوده و راه سوءاستفاده مردان در عدم پرداخت مهریه با تمسک به قید عندالاستطاعه، باز است. راجع به قید عندالمطالبه گفتنی است که مرد به صرف تقاضای مهریه از سوی زن ملزم به پرداخت آن می‌شود و تمکن مالی و عدم آن هیچ اثری در رفع یا کاهش این الزام ندارد. قهراً در صورت عدم پرداخت مهریه از جانب مرد و اصرار زن بر مطالبه آن، زندان مقصد بعدی مرد خواهد بود. این اثر سوء بخصوص در موردی نمایان‌تر است که برخی از زنان به خاطر بیگانه بودن از فلسفه واقعی ازدواج و احیاناً گاهی در راستای سوء استفاده مالی از مردان، با تمسک به قید منظور، مهریه را مطالبه کرده و در صورت عدم پرداخت آن از

ضمن باز یافتن وظیفه خطیر و بر ارج مادری، در پرورش انسان‌های مکتبی، پیش‌آهنگ و خود هم‌رزم مردان در میدان‌های حیات فعال می‌باشد و در نتیجه پذیرای مسئولیتی خطیرتر و در دیدگاه اسلامی برخوردار از ارزش و کرامتی والاتر خواهد بود.

سوی مرد، مهر را به اجرا می‌گذارند. در این صورت آرامش به عنوان یکی از نتایج ازدواج جای خود را به دغدغه و نگرانی در زندان می‌دهد. لذا این قید امروزه مانعی در سر راه تشکیل نهاد ازدواج شده است.

ما در این تحقیق می‌خواهیم بدانیم که پرداخت مهریه به صورت عندالاستطاعه و عندالمطالبه در فقه و حقوق چه جایگاهی دارد؟ آیا از نظر فقهی و حقوقی پرداخت مهریه به صورت مذکور از مبنای خاصی برخوردار است؟ مبنای فقهی و حقوقی مطالبه و پرداخت مهریه چیست؟ آیا مبنای مطالبه مهریه در فقه و حقوق واحد بوده یا با هم اصطکاک دارند؟ در فرض برخورداری از مبنای منظور، باید چه تدابیری در جهت جلوگیری از مشکلات ناشی از قیود عندالاستطاعه و عندالمطالبه پیش‌بینی شود؟

۲. ضرورت بحث

آثار این موضوع از لحاظ نظری و کاربردی معضل بوده و سوال جدی جامعه می‌باشد. معضل از این جهت که قیود عندالاستطاعه و عندالمطالبه مشکلاتی را برای طرفین ازدواج و خانواده‌های آنها ایجاد نموده است؛ به زندان افتادن عده‌ای از مردها به علت عدم تمکن مالی در پرداخت مهریه، تضییع حقوق مالی زنان در مواردی که مردها بنا مستند قرار دادن قیود عندالاستطاعه خود را از پرداخت مهریه معاف می‌کنند، از جمله مضلاتی است که به چشم می‌خورد.

۳. پیشینه

راجع به عنوان مهریه آثار مکتوب متنوعی اعم از مقاله، کتاب و پایان نامه به رشته تحریر در آمده است. موضوعاتی که در آثار فوق مورد بحث قرار گرفته است به طور عمده از یک سبک و ترتیب مشترک پیروی می‌کند؛ سرفصلهایی همچون: تعریف و تاریخچه مهر، اقسام مهر، تملک و ضمان مهر، تنازع در مهر، تنصیف مهر، شرایط و عوامل استقرار مهر و ... پیکره اصلی آثار مذکور را تشکیل داده است. در سال‌های اخیر مقاله‌هایی درباره مهریه عندالاستطاعه و

عندالمطالبه به رشته تحریر در آمده است که در آنها بیشتر به آثار این شروط به خصوص شرط عندالاستطاعه پرداخته شده است. اما بر اساس بررسی انجام شده در خصوص مطالبه مهریه به خصوص با توجه به آثار دو قید عندالاستطاعه و عندالمطالبه، اثری یافت نشد که در آن به بررسی مبانی فقهی و حقوقی مطالبه مهریه پرداخته باشد. بنابراین رویکرد این نوشتار که آن را از سایر آثار در این زمینه جدا می‌کند، بررسی مبانی فقهی و حقوقی نحوه مطالبه مهریه می‌باشد.

۴. سؤال اصلی

مبانی فقهی و حقوقی نحوه مطالبه مهریه چیست؟

۵. سؤالات فرعی

۱. مفهوم و ماهیت مطالبه مهریه چیست؟
۲. مبانی فقهی و حقوقی مهریه عندالاستطاعه چیست؟
۳. مبانی فقهی و حقوقی مهریه عندالمطالبه چیست؟
۶. فرضیه‌ها

پاسخ سؤال اصلی: با توجه به قاعده العقود تابعه للقصد معمولاً قصد

زوجین این است که مهریه بعد از عقد، در صورت توانایی شوهر، پرداخته شود، اما با این وجود منعی هم از عندالمطالبه بودن مهریه وجود ندارد.

پاسخ سؤالات فرعی

۱. مهر هدیه ای است که خداوند متعال برای زن قرار داده و مرد ملزم به پرداخت آن می‌باشد.

۲. مهر دین بوده و با توجه به ماده ۶۹۹ قانون مدنی اصل دین می‌تواند تحقق یابد و التزام به تأدیه آن به بعد (حصول استطاعت) موکول شود.

۳. مطالبه مهریه از سوی زوجین به صورت شرط متبانیاً علیه بوده و بنای آنها از ابتدا بر پرداخت و مطالبه مهریه در سالهای بعد بوده، نه این که بلافاصله بعد از عقد این تصمیم را داشته باشند.

۷. ساختار تحقیق

این نوشتار در سه فصل تدوین شده است؛ فصل اول، کلیات است که در آن تعاریف و مفاهیم مربوط به تحقیق مورد بررسی قرار گرفته است. فصل دوم که انگیزه اصلی تدوین نوشتار حاضر است، عهده‌دار تبیین ماهیت مهریه و مبانی فقهی و حقوقی مطالبه آن است. شرایط استقرار مهر و احکام آن در مطالبه مهریه، پیکره فصل سوم را تشکیل داده است.

۸. روش تحقیق

شیوه تحقیق، توصیفی و تحلیلی است که با استفاده از کتابخانه ابتدا مطالب را فیش‌برداری کردیم، بعد از جایابی فیش‌ها با تدوین مطالب به تجزیه و تحلیل آنها پرداختیم. در خاتمه مباحث نیز، نتیجه‌گیری مطالب مورد بحث طرح و انتقادات و پیشنهادهایی جهت رفع ابهام از قانون ارائه شده است.